

Ayrışma-Ayrıştırma Temelli Mekansal Pratiklerin Toplumsal Pratiklerle İlişkisi Üzerine Bir Çalışma

*

Upon the Relationship Between Social Practice with Segregation
Based Spatial Practice

Asiye Akgün

Öz

Mekanın örgütlenmesi, mimarlık mesleği edimi içinde var olan sosyolojik, ekonomik ve politik boyutları ile anlam kazanan bir eylem alanı olması ile disiplinler arası bir okuma ile anlaşılabilir bir olgudur. Dünyada ve Türkiye’de bahsedilen boyutları şekillenmekte olan kentsel mekânın farklı literatürlerden okuması ve pratikteki durumla ilişkilendirilmesi ayrışma problemini anlamada ve yorumlamada yardımcı olmaktadır. Mekan örgütlenmesinin Küreselleşme ile birlikte, mekân ayrışması üzerinden şekillendiği görülmektedir. Bu çalışmada, ayrışma mekânların temelindeki “ontoloji” ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada, farklı disiplinlerde ortaya çıkan söylemlerle mekânsal ayrışma ilişkisini kurgulayabilmek için küresel tüketim ile değişen kent ve değerleri üzerinden, ekonomik, politik ve sosyal yaklaşımları içeren söylemler ve coğrafi, çevresel davranış ve ekonomik alanlarda ön plana çıkan bazı temel teoriler; Lefebvre’in mekânsal pratiği tanımlaması içinde irdelenmiştir. Mekânsal ve toplumsal pratiklerin ayrışma kaoramı bağlamında kurduğu ilişkinin alt okumalar ile geliştirilebileceği iddia edilmektedir.

Anahtar kelimeler: mekânsal ayrışma, toplumsal pratikler, ekonomi-politik

Abstract

The spatial organization is a phenomenon that can be understood by an interdisciplinary reading, because of as being an acting area the spatial organization gets mean by the dimensions of sociological, economic and political which exist in the area of the profession of architecture. Reading from different literature and connecting with practice of urban space which is mentioned, dimensions are being shaped in the world and Turkey is helpful to understand and interpretation of the segregation problematic. It’s seen that the spatial organization with the impact of globalization is shaped through spatial segregation. In this paper, it’s tried to make visible the ontology that is basis of segregated space. In this study, Some theories in the social, economic, politic areas for constructing the relationship with the spatial segregation and the discourses which emerged in different disciplines is examined in the context of the definition of Lefebvre’s spatial practice. It’s claimed that the relationship of social and spatial practices established in the context of segregation can be improved with sub-narratives.

Keywords: spatial segregation, social practices, economy-policy

Giriş

Mekan, sadece fiziksel sınırları ile tariflenemeyecek sosyal boyutu olan bir olgudur. Küreselleşme ile dünyada ve Türkiye’de görülmeye başlanan mekansal ayrışma organizasyonlarının ontolojik yapısı ile ilişkili olarak görülen disiplinler arası okuma, mekanın ayrışma eksenli dönüşümünün kuramsal alt yapısını oluşturmaktadır. Kentsel mekansal ayrışmanın temelinde yer alan sosyal, politik ve ekonomik oluşumlar, bu tür mekan örgütlenmesinin anlaşılmasında önem kazanmaktadır. Farklı disiplinlerde yer alan kuramsal çalışmaların, mekansal ayrışma üzerinden okunması sırasında iki temel sınıflandırma ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki; mekanın ekonomi politiği bağlamında ortaya çıkan söylemler, diğeri; insan-çevre-davranış ilişkileri bağlamında ortaya çıkan teorilerdir.

Kent yapısını anlamaya yönelik Chicago Okulu tarafından kuramsallaştırılan sosyal-ekolojik yaklaşımda; kentsel büyüme ve gelir seviyesi ile doğrudan kurulan ilişkisi; ekonomi politik yaklaşımda (kent yapısı); iktidar, emeğin yeniden üretimi ve toplumsal sınıf dinamikleri içinde açıklanmaktadır. İki yaklaşımın temelinde sosyo-ekonomik göstergelerin önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Dini, politik, askeri, coğrafi, kültürel, etnik, kimlik vb gibi çeşitli sebeplerle ayrışmanın olduğu kentsel alanların tarihçesi oldukça eskiye dayanmaktadır. Günümüz küresel kentindeki ayrışmayı bunlardan farklı kılan noktalar; ayrışmanın ekonomi politik temelli olup, güç ilişkilerine dayanması, sınıfsal ayırım üzerinden yürümesi ve aynı toplumda yaşayan bireylerin birbirinden uzaklaştığı, sembolik sermayesi ‘yaşam tarzı’ haline getirilen bir arzular dünyası olmasıdır.

Kapital sistem ile mekansal eşitsizlik ve ayrışmalar, kentsel yapının hiyerarşisini de belirlemektedir. Sosyal, sınıfsal, mekansal farklılıklar; ötekileştirme ve toplumsal dışlamaya varan olguları da beraberinde getirmektedir. Altkentleşme sürecine kadar uzanan kentsel mekansal ayrışmalar; aslında sermayenin kendini yeniden üretimi sürecinde kullandığı araçlardan mekansal olanıdır. Bu bağlamda ortaya çıkan mekansal parçalanmanın, iktidar ilişkilerinden bağımsız şekillendiği

düşünülemez. Bugün üzerine konuşulan küresel kentler, bu tür bir hiyerarşinin mekansal yansımasıdır.

1. Kentsel Mekansal Ayrışma Pratiklerinin Kavramsallaştırılması

Mekansal ayrışma pratiği özünde; ötekileştirmeye dayalı sınıfsal farklılıklar olgusunu beslemektedir. Mekansal pratiklerin toplumsal olgularla karşılıklı etkileşimleri ele alınarak, bu mekansal ayrışmanın ontolojisinin anlaşılabilirliği düşünülmektedir. Bu bağlamda mekansal pratiğin ne olduğu açıklanmaya çalışılarak, mekansal ayrışma pratiğinin dinamikleri bir matris içinde incelenmiştir (Grafik 1).

Mekansal pratikler, toplumsal ilişkilerin yeniden üretimi ve dönüşümü süreçleriyle yakından ilgili olması nedeniyle, Harvey (2006), bu pratiklerin kavramsallaştırılması gerektiğinden bahseder ve bu kavramsallaştırmada, Lefebvre (1991)'in 'Mekanın Üretimi' kitabında öne sürdüğü toplumsal üretimin sonucu üretilen mekanın üç boyutunu (yaşanan, algılanan ve hayal edilen) kullanır. Maddi mekansal pratikler-yaşanan; mekan içinde ve aracılığıyla üretimi ve yeniden üretimi sağlayacak şekilde fiziksel, maddi akış ve etkileşimleri içerir. Mekan gösterimleri-algılanan; maddi pratiklerin anlaşılmasını kolaylaştırıcı tüm gösterge ve anlamları, kod ve bilgileri kapsar. Gösterim mekanları-hayal edilen; mekansal pratikler için yeni anlam ve olanaklar icat eden zihinsel icatlardır. Mekan üçlemesinde üretimler birbirinden bağımsız değil bütüncül ve diyalektik bir süreç olarak ele alınmaktadır.

Araştırmanın bu noktasında Harvey'in yaptığı kavramsallaştırmadan esinlenerek ancak farklı bir şekilde mekanın ekonomi-politiği ve sosyo-mekansal davranış pratiklerinin, mekan pratiği ile olan ilişkisini ortaya koymak ve buradan mekansal farklılık ile ilişkili bir tartışma altlığı oluşturmak hedeflenmiştir. Grafik 1'de bu mekan pratiğinin mekan farklılıkları bağlamında kavramlar-durumlar üzerinden okuması yapılmaktadır.

	Deneyimlenen	Algılanan	Hayal edilen	
Esnek Birikim	mekansal ayrışma	ötekileştirme	farklılaşma	EKONOMİ POLİTİK SOYLEMLER
Küresel Kent	ulaşım ilişkileri	yerden bağımsız olma	değersizleşen mekan	
Tüketim Kültürü	mülkiyet-rant	sosyal statü	cazibe	
Sembolik Sermaye	sınıfsal faklılık	statü	arzulanan yaşam tarzı	
Akışlar Uzamı	mekansal ayrışma	hiyerarşi	güç	
Korku Ekolojisi	güvenlik tedbirleri	korunma-savunma	korku	
Ötekileştirme	mekansal dışlama	sosyal dışlama	yabancılık	
Post-Metropol	güvenlik	paranoya	gerilim	
Panoptik Mekan	tipoloji	kontrol	izleme-izlenme	
Güç Geometrisi	coğrafya seçimi	ekonomik eşitsizlik	dışlanma	
Mahremiyet	sınır	aynıcılık	merak	SOSYO-MEKANSAL DAVRANIŞ TEORİLERİ
Psiko-sosyal Alan	İşaretler-uyancılar	homojenite	ötekileştirme	
Çevresel Stres	fiziksel-sosyal temassızlık	aynışma	gerilim	
Savunulan Alan	korunma	dışarıda bırakma-mahrumiyet	korku	
Savunmacı Yapılanma	koruma	sınırlandırma	korku	
Kentsel Asimilasyon	homojenite	farklılaştırma	gerilim	

Grafik 1: Mekansal pratiğin toplumsal pratik ile ilişkisini gösteren matris.

2. Mekanın ekonomi politiği bağlamında ortaya çıkan olguların mekansal üretimle olan ilişkisi

Çalışmada ilk olarak, mekanın ekonomi politiği bağlamında; küresel tüketim ile değişen kent ve değerleri üzerinden; ekonomik, politik ve sosyal yaklaşımları içeren kentsel sosyoloji alanındaki söylemlere dayalı olarak ortaya çıkan kavramların mekansal üretimle olan ilişkisi hazırlanan grafik üzerinden irdelenmektedir.

Grafikte, sol başta sıralanan olgular, mekansal farklılık bağlamında ele alınan arttırılabilir toplumsal üretimler olup, üç sütunda gösterilen

mekansal üretimlerle etkileşimleri sonucu oluşan-oluşacak pratikler gösterilmektedir. Bu toplumsal pratikler ile ilişkili olarak mekansal pratiklerin mekansal farklılaşmaya giden süreçteki kavramsal boyutu gösterilmeye çalışılmıştır.

Grafikte yazılı olan kavramlar, mekanın ilgili pratiği ile ilişkisi sonucu ortaya çıktığı düşünülen kavramlardır. Matris incelendiğinde, mekansal pratiğin yaşanan, algılanan ve hayal edilen pratikleri ile ilişkili ortaya çıkan kavramların, çalışmanın bütünü içinde ele alınan ve mekansal farklılıkla ilişkisi kurulan tartışmaların temelini oluşturduğu görülmektedir. Makro ölçekteki mekansal farklılıkların, mikro ölçekteki kentsel parçalanma ile mekansal üretim bağlamında ilişkisinin kurulması açısından şemada ortaya koyulan kavramlar önem kazanmaktadır.

Matriste ele alınan kavramlar, toplumsal pratiklerin mekansallaşmasını; kavramlar, durumlar ve algılar ile ortaya koymaktadır. Matris iki kısımdan oluşmaktadır; mekanın ekonomi politiği ile bağlantılı toplumsal pratik ve kavramlar sosyo-mekansal davranış ile ilişkili kavramlar.

Esnek birikim

1960'lı yılların ortalarında Fordizm sürecinde ortaya çıkan sorunlar; ekonominin dalgalanması ve belirsizlik ortamında toplumsal mekanda, sanayide örgütlenme konusunda ve politik ve toplumsal yaşamda bir dizi deneysellikler görülmeye başlanmıştır. Harvey (1996)'in kullandığı 'esnek birikim' terimi, Fordizmin katılıklarıyla açıktan çatışma içinde olması ile belirlenir. Esnek birikim, emek süreci, işgücü piyasaları, ürünler ve tüketim kalıpları bakımından esnekliğe dayanır. Hem sektörler hem coğrafi bölgeler arasında eşitsiz gelişme kalıplarında; hizmet sektöründe istihdamın hızla yükselmesini sağlanırken, az gelişmiş olarak kalmış bölgelerde yeni sanayi kümelenmeleri yaratılması gibi; hızlı değişikliklere yol açmıştır (Harvey, 2006). Mekanın ekonomi politiği bağlamında (grafığe dönecek olursak); esnek birikim sürecinin maddi mekansal pratiği "ayırışma" olurken, kavramsal mekansal pratiği "ötekileştirme", sembolik anlamı "farklılaşma" olmaktadır. Bu süreç altkentleşme sürecinde görülen, çalışma ve yaşama

alanlarının bölgelere ayrılması ile örneklenebilir. Mekansal parçalanmayı, kapitalist toplumdaki sosyal ilişkilerin yeniden üretimi çerçevesinde açıklayan Harvey (1996)'e göre, kapitalizmin doğası gereği fazla üretim nedeniyle bir krize girdiğini ve bunun aşırı birikimle sonuçlanması neticesinde kar oranlarında düşüşün yaşandığını belirtmektedir ve buna çözüm olarak sermayenin ikincil döngülerinin işletilmesini önermektedir. Sermayenin ikincil döngülerine yapılan yatırımlar, inşa edilmiş çevreye diğer deyişle kentsel alana yapılan yatırımlardır. Fabrikalara, bürolara, konuta yapılan yatırımlar üretim ve tüketim için fiziksel çevre yaratılması açısından önemlidir (Arslanoğlu, 1998). Aşırı birikim nedeniyle bunalıma giren kapitalist sistemin bu krizden çıkabilmesi için, alt kentleşme teşvik edilmektedir. Yeni yapılan alt kentlerde inşaat sektöründe yapılan yatırımlar ve bu bölgede konut almak isteyen kişilere sağlanan ödeme kolaylıkları ile ikincil döngüler çalıştırılmaktadır.

Küresel kent

Friedman'ın formüle ettiği dünya kenti, çok uluslu şirketlerin tepe kuruluşlarının üstlendiği, küresel ekonominin karar merkezleri olarak işlev görürken; Sassen, küresel kentlerin, dünya ekonomisinin işleyişini sağlayan stratejik hizmetlerde ihtisaslaştığını savunmaktadır (Öncü ve Weyland, 2007). Küresel kent terimi, kültürel ürünlerin tüm dünyayı etkilediği, iş hizmetleri sektörü ürünlerinin bütün dünyaya satıldığı, dünya finans sistemini içinde barındıran şehirlerle ilişkilidir. Newyork, Tokyo, Londra başlıca küresel kentlerdir. Keyder (2006), sermayenin küresel, mekansal olarak örgütlenişinin hiyerarşik olduğu ve dünya çapında sermayenin kontrol işlevi ve üretici hizmetlerini sağlayan işgücünü barındıran kentlerin bu hiyerarşiyi yansıttığını belirtmektedir. Yine buradan mekansal pratik grafiğine dönecek olursak, küresel kent kavramının maddi mekansallığı sınırlar ötesi ulaşım ilişkileri şeklinde ortaya çıkarken, kavramsal pratiği coğrafyadan bağımsızlaşma, sembolik pratiği ise mekanın değersizliği olmaktadır. Küreselleşen mekan ile küreselleşemeyen mekan değer kazanır veya kaybeder.

Tüketim kültürü

Baudrillard (2004), tüketime konu olan nesnelere öncelikle gereksinimler tarafından belirlendiği ve insanın çevreyle kurduğu ekonomik ilişkiler ile anlam kazandığı yönündeki ampirist varsayımı yanlışlayarak, nesnenin o ilk baştaki sahip olduğu statünün daha sonra kendisine toplumsal bir gösterge değeri kazandıracağı göstergeleşmiş değiş-tokuş değeri üzerinde durur. Kazanılacak gösterge değerinin tüketimde ön plana geçmesi ile yaşam standartını göstermeye yönelik tüketim anlayışı toplumsal ayrışmayı desteklemektedir. Bu bağlamda lüks bir sitede yaşama, statünün gösterimi olduğundan tüketim için elverişli bir nesne haline gelmektedir. Tüketim kültürü toplumsal olarak ortaya çıkan bir olgu olarak ele alındığında, mekanın maddi pratiğinde mülkiyet ve rant kavramına denk düşerken, kavramsal pratikte sosyal statüye, sembolik üretimde ise cazibe veya arzu kavramına denk düşmektedir. Örneğin kapalı site yaşamı reklamları ile konut, bir tüketim nesnesi haline getirilip cazip yaşam tarzı şeklinde pazarlanmaktadır. Tüketici bu cazip mekana sahip olmak istemektedir.

Sembolik sermaye

Bourdieu'ya göre toplumsal hayatın temel dinamiği çatışmadır ve toplumsal düzenlemelerin merkezinde iktidar mücadelesi yatar. Bu mücadele hem maddi hem simgesel kaynaklar üzerinden yürütülür. Bourdieu (2006), sınıflar arası ilişkileri çatışma alanları belirleyerek açıklar. Bu alanlar hiyerarşi ve güce göre şekillenir. Gücün dağılımı ise sermaye dağılımına göre değişmektedir. Sermayeler, sosyal, ekonomik, kültürel ve sembolik sermayeler olup farklı derecelerdeki kombinasyonları ile sınıf farklılıkları belirlenmektedir. Sembolik sermaye (inkar edilmiş sermaye), her sermaye içerisinde görülebilecek, bireyin sahip olduğu toplumsal ağlar ile oluşan ve belli şartlarda ekonomiye dönüşen sermayedir. Sembolik sermaye, iktidar olarak değil, başkalarının tanınma, itibar, itaat ya da hizmet yönündeki meşru talepleri olarak algılanan bir iktidar biçimidir (Swartz, 2011). Sembolik sermaye, kentteki farklı grupların bir değer atfettiği, bir

toplumsal alana katılmayı sağlayan ve toplumsal yapıdaki hiyerarşiyi belirleyen bir sermaye kavramıdır. Sembolik sermaye kavramı, maddi mekansal pratikte sınıfsal farklılık kavramı şeklinde görülürken, kavramsal mekan pratiğinde statü, yeni sermaye olmaktadır ve sembolik mekan pratiğinde arzulanan yaşam şekli olarak ortaya çıkmaktadır. Sermayenin sembolü, günümüz küresel kentlerinde statü, zenginliğin gösterilmesi olarak görülmektedir.

Akışlar uzamı-Güç geometrisi

Castells (2005)'in kavramsallaştırdığı “akışlar uzamında” toplum, sermaye, bilgi, teknoloji vb akışlardan kurulmaktadır. Akışlar uzamının maddi mekansal pratikteki görünümü; mekansal ayrışma olurken, kavramsal pratikte mekansal hiyerarşiye denk düşmekte, sembolik pratikte ise güç-iktidar olarak karşımıza çıkmaktadır. Akışları belirleyen hakim güç mekanda kendini ayrıştırır ve korumaya alır. Mekanların birbirleriyle olan ilişkilerinde ve kendi içlerinde çoğu zaman sosyo-ekonomik ve statü temelli güç ilişkilerinin belirleyici olduğu mekansal eşitsizliği doğuran bir hiyerarşiden söz edilebilmektedir. Farklı sosyal grupların, bireylerin mekanları ile bağlantı kurma biçimindeki farklılığı, Massey (1993), güç geometrisi olarak adlandırmaktadır. Akışlar uzamı mekansal pratiği ile güç geometrisi kavramının mekansal pratiği arasında benzerlik görülmektedir. Kentsel mekansal parçalanma, güçlü olanın kendi mekanını ve sınırlarını koruma ve devam ettirme endişeleri ile ortaya çıkmaktadır.

Korku ekolojisi

Bauman (2006), Nar Elin (1997)'i referans vererek, başlangıçta dışarıdaki düşmandan korunmak için emniyet amaçlı kurulmuş olan şehrin günümüzdeki halini şu şekilde özetler; ‘güvenlikten çok tehlikeyi çağırıştır hale gelmiştir; post-modern çağda, medyanın yaydığı sonu gelmez tehlike haberlerinin yanı sıra, kilitlenen araba ve ev kapıları, güvenlik sistemleri, kapalı ve emniyetli cemaatlerin popülerliğinin bütün yaş ve gelir gruplarında artması ve kamusal mekanlarda artan kontrol gösteriyor ki,

korku faktörü kesinlikle büyümüştür' (Bauman, 2006). Korku ekolojisi veya kültürü olarak kavramsallaşan toplumsal pratiğin maddi mekansal pratikte güvenlik tedbirlerine karşılık geldiğini, kavramsal mekansal pratikte savunmaya karşılık geldiği, sembolik pratikte ise korkuya denk düştüğünü görmekteyiz. Korku kültüründe, mekansal ayrıştırma yoluyla kendinden olmayan ötekileştirilmekte ve ona karşı çeşitli güvenlik tedbirleri alınmaktadır. Soja (2006), güvenlik-suç korkusunu, sosyal ve mekansal düzenlemenin post-metropolitan bir şekli olarak tanımladığı yeni kentleşme olan Post-metropol (Soja, 2006) söyleminin mekansal pratikleri buna benzerlik gösterir. Güney Afrika veya Latin Amerika ülkelerine kıyasla daha az suç işlenen Türkiye'de, korku söylemleri ve üçüncü sayfa haberleri ile mahalle yaşantısı ortadan kaldırılarak suni yaşam alanlarına dönüştürülmektedir. Bu noktada Türkiye'de yaşanan kentsel mekansal ayrışmanın korku kültürü ile çok bağlantılı olmayan ithal bir söylem olduğu düşünülmektedir.

Panoptik mekan-Ötekileştirme

İktidarın, hegemonyasını 'bakış' ve 'içselleştirme' teknikleri ile mimaride kullanması olarak panoptik kavramını ele alan Foucault, panoptiğin, surlarla çevrili bir burç biçiminde kullanılmasının, paradoksal olarak, ayrıntılı bir okunabilirlik uzamı yaratmak için olduğunu savunmaktadır (Foucault,2007). Panoptik mekan kavramının mekansal pratiği, korku kültürü mekansal pratiği ile benzerlik göstermektedir. Korku kültürü kavramı ile bağlantılı olarak ötekileştirme kavramı maddi mekansal pratikte dışlama, kavramsal pratikte sosyal dışlama, sembolik pratikte ise yabancılaşma kavramı ile ortaya çıkmaktadır.

3. Sosyo-mekansal davranış kalıpları bağlamında ortaya çıkan olguların mekansal üretimle olan ilişkisi

Sosyo-mekansal davranışa ilişkin kavramlar ile mekansal pratik ilişkileri ilk olarak mahremiyet kavramı üzerinden ele alınmıştır. Altman, mahremiyeti

altı noktada toplar; mahremiyet, kişiler arası bir sınır kontrol sürecidir, arzu edilen ve elde edilen olmak üzere iki çeşiti vardır, istenen ve kaçınılan etkileşimler arasında dialektik bir süreçtir, mahremiyet bir optimizasyon sürecidir, bir girdi-çıkı sürecidir, mahremiyet farklı çeşitteki bireyler, aileler, karma veya homojen cinsiyet grupları, vb sosyal birimleri içerir (Altman,1975). Buna göre mahremiyet kavramı, maddi mekansal pratikte sınırlara denk düşerken, kavramsal mekansal pratikte ayrıcalık, sembolik pratikte ise merak edilene dönüşmektedir.

Pastalan (1970), psiko-sosyal alan kavramını kendine özgü bir koruma alanı olan, bir kişi ya da grubun kullandığı, savunulan sınırların çizildiği bir mekan olarak tanımlarken; Altman (1975), psiko-sosyal alan davranışını, iletişimin bir kişi ya da grup tarafından sahiplendiği, bir mekanın ya da nesnenin işaretlenmesini veya kişileştirilmesini içeren bir sınır düzenleme mekanizması olarak tanımlamıştır (Ünlü, 1998). Psiko-sosyal alan kavramı mekansal pratikte incelendiğinde; maddi pratikte uyarı işaretlerine, kavramsal pratikte homojen bir topluluğa, sembolik anlamda öteki olmaya işaret eder.

Stresi meydana getiren etkenler; çevresel uyarı, organizmik etkenler (fiziksel, psikolojik) ve kültürel etkenler olarak sıralanmaktadır (Rapoport, 1980). Çevresel stres kavramı maddi mekansal pratikte; sosyal ve fiziksel temassızlığa denk düşerken, kavramsal mekansal pratikte ayrılmaya, sembolik mekansal pratikte ise gerilime denk düşer.

Çeşitli korkularla ortaya çıkan savunma odaklı alansal davranışlar ve kültürel ve çevresel strese bağlı olarak geliştirilen “Savunulan alan” ve “savunmacı yapılanma” kavramları benzer mekansal pratikler gösterirler; maddi mekansal pratik olarak korunma, kavramsal mekansal pratik olarak sınırlarla dışarıda bırakma, sembolik mekansal pratik olarak korku olarak görülürler.

Son olarak toplumsal bir pratik olarak kentsel asimilasyon kavramı, maddi mekansal pratikte homojen bir topluluğa denk düşerken, kavramsal mekansal pratikte farklılaştırmaya, sembolik mekansal pratikte gerilim ve hatta şiddete karşılık gelmektedir. Sosyo-mekansal davranış teorileri

içerisinde ele alınan teorilerin mekansal ayrışma ile ilişkisi; etki-tepki davranışları içinde ve içgüdüsel tavırlarla ortaya çıkmaktadır.

Sonuç

Mekansal ayrışmanın toplumsal pratikler ile olan ilişkisi irdelendiğinde, ortaya çıkan kavramların; ötekileştirme, statü, sınıfsal farklılıklar, hiyerarşi, korku, denetim, ayrıcalık, homojenite ve gerilim ağırlıklı olduğu görülmektedir. Kentsel ayrışmaların ortaya çıkış nedenlerinin başında güvenlik gelmektedir, bu da korku kültüründen beslenmektedir. Mekansal hiyerarşi görünümü, akışlar uzamının ve egemen gücün ötekileştirmesi ile ilişkilidir. Sembolik sermayenin statüye evrildiği günümüz toplumunda, arzu nesnesi olarak ortaya çıkan hayat tazaları, sınıfsal farklılaşmayı arttırır. Cemaatleşme içgüdüüsü ile topluluğu homojenleştirir. Fiziksel ve sosyal kopukluğu ile ayrışma yaratır. Duvarlar ve engeller ile ötekileştirir. Yapılı bir çevre olarak çevresinde stres yaratır. Ayrıca sınırların varlığı; alansallık, mahremiyet, savunulan alan ve savunmacı yapılanma davranışlar ile şekillenmektedir.

Kentsel mekansal ayrışmanın ekonomi politik temelli okumalarında neoliberal politikaların mekanı sermayeleştirmesi sonucu kentsel alanda ayrıştırılmış ve diğerlerini ötekileştirmiş-dışlanmış bir manzara gözlemlenmektedir. Sermayenin ekonomi politığının manipüle ettiği stratejilerle şekillenen kentsel mekanlar, sermayenin kendini varetme döngüsü içinde şekilden şekile girmektedir. Mekansal ayrışmanın ortaya konulan ontolojisi içinde aktörler ve araçların neler olduğunun anlaşılması ve mesleki disiplin içinde rollerin tekrar tartışılması gerekliliği bulunmaktadır.

Mekansal ayrışmaların stratejik bir üretim olduğu, mekanın ekonomi politığı ile ilişkili kavramların mekansal pratik ilişkisinden ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Mekansal ayrışma, fiziksel mekan pratiği olarak toplumsal pratiklerle var olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Altman, I. (1975), *The Environment and Social Behaviour: Privacy, Personal, Space, Territory and Crowding*, Monterey CA: Brooks/Cole.
- Arslanoğlu, R. (1998), *Kent Kültür Küreselleşme*, Asa Kitabevi, Bursa.
- Baudrillard, J. (2004), *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında bir Eleştiri*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- Bauman, Z. (2006), *Küreselleşme Toplumsal Sonuçları*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bourdieu, P. (2006), *Pratik Nedenler*, Hil Yayınları, İstanbul.
- Castells, M. (2005), *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*, Ağ Toplumunun Yükselişi, cilt 1, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2007), *İktidarın Gözü Seçme Yazılar 4*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Harvey, D. (1996), *Postmodernliğin Durumu*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Harvey, D. (2006), *Sosyal Adalet ve Şehir*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Keyder, Ç. (2006), *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Massey, D. (1993), *Power- geometry and progressive sense of place*, *Mapping The Futures: Local Cultures and Global Change*, J. Bird, B. Curtis, T. Putnam, G. Robertson, L. Ticker (der.), Routledge, Londra.
- Öncü, A., Weyland, P. (2007), *Mekan, Kültür, İktidar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Rapoport, A. (1980), *Cross Cultural Aspects of Environmental Design, Human Behavior and Environment*, Plenum Press, NY.
- Sassen, S. (2001), *The Global City*, Princeton University Press, US.
- Soja, E. (2006), *Postmetropolis Critical Studies of Cities and Regions*, Blackwell Publishing, Oxford, UK.
- Swartz, D. (2011), *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ünlü, A. (1998), *Çevresel Tasarımda İlk Kavramlar*, İTÜ Mimarlık, İstanbul.

Dr. Asiye Akgün: İstanbul Kültür Üniversitesi, Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi